

There are no translations available.

Дар бораи муаллиф: Олга Евгенийевна Митрофаненкова - номзади илмҳои таърих, ходими хурди илми Институти шарқшиносии Академияи илмҳои Россия. Мавод як кисме аз матни барои маҷмӯаи маколаҳо омодашуда мебошад.

Бо вучуди он ки соли 2001 дар натиҷаи амалиёти зиддитерористии «Озодии шикастнапазир» ҳаракати Толибон (мамнӯъ дар Россия) қариб пурра торумор шуда буд, vale мохи августи соли 2021 онҳо тавонистанд дубора дар Афғонистон ба сари кудрат баргарданд. Албатта, дар бозгашташон сарчашмаҳои маблаггузорӣ накши мухим бозиданд ва ба онҳо на танҳо барои баркарор шудан, балки дубора ба даст овардани нуфуз ва назорати кишвар мусоидат карданд.

Соли 2001 пас аз вуруди неруҳои хориҷӣ бо сарварии ИМА ба хоки Афғонистон, ҳаракати Толибон аз сари кудрат дур карда шуда, кисми зиёди ин гурӯҳ дар Покистон паноҳ бурданд. Дар ин давра, Толибон барои баркарор кардани кудрати худ ба захираҳои молиявӣ ниёз доштанд.

Вазифаҳои асосии Толибон дар аввали солҳои 2000-ум мустаҳкам кардани неруҳо ва инчунин баргардонидани мавкеи каблии худ дар Афғонистон буд.

Тадриҷан пас аз соли 2001, толибони бокимонда дубора аз нав ба гурӯҳ-гурӯҳкунӣ ва баркароршавӣ даст заданд. Бино ба гузоришҳо, роҳбари руҳонии ҳаракат мулло Умар бо мувоинони худ тамос гирифта, ба онҳо дастур додааст, ки ҷангӣёни худро ташкил қунанд, даъватшавандагонро аз мадрасаҳои Покистон бигиранд, махфигоҳи силоҳ пайдо намоянд ва маблаг ҷамъ созанд. Кочокчиёни маводи мухаддир аз аввалинҳо шуда, барои толибон маблаг ҷудо карданд.

Тибки баъзе арзёбихо, даромад аз маводи мухаддир метавонад аз 20 то 40% тамоми даромади толибонро дар миёнаи солҳои 2001 ва 2014 ташкил дихад. Тичорати маводи мухаддир ба як сарчашмаи сердаромад табдил ёфт, ки ба оғози баркарорсозии Толибон пас аз дур кардани ҳаракат аз сари кудрат дар соли 2001 мусоидат кард.

Бо вучуди он ки соли 2003 толибон ханӯз нерухои худро (инчунин нуфузи худро дар Афғонистон) пурра баркарор накарда, хуб муташаккил набуданд, тавонистанд назорати истехсоли маводи мухаддирро дар як катор минтакахои чануби кишвар ба роҳ монанд. Дар ин давра аз хисоби даромади молиявӣ аз савдои маводи мухаддир «Шуро-и-Кветта» (макоми асосии ҳарбӣ-сиёсии толибон, ки дар қаламрави Покистон фаъолият мекард) тавонист назоратро аз болои толибон, ки суст шуда буд, ташкил кунад.

Сарчашмаи дигари молиявӣ, ба гайр аз тичорати маводи мухаддир, даромади андоз аз дехконон буд. Солҳои 2000-ум толибон пинҳонӣ андозҳои афюнро аз дехконон дар қаламравҳои таҳти назорати худ ҷамъоварӣ мекарданд. Онҳо ханӯз солҳои 1990-ум ба ҷунин ҷамъоварии андоз шурӯъ карда буданд. Дар минтакаҳо, ки кувваи ошкори бартари дошта вучуд надошт, давра ба давра байни фармондехони толибон, ғурӯҳҳои ҷиной ва мансабдорон барҳӯрдҳо ба амал меомаданд, ки онҳо низ аз тичорати маводи мухаддир даромади гайриконунӣ ба даст меоварданд. Дар ин давра байни кувваҳои ғуногун барои назорати тичорати маводи мухаддир ракобати шадид сурат гирифт. Маркази ягонае набуд, ки истехсоли маводи мухаддирро дар кишвар комилан дар дасти худ нигоҳ дорад. Дар навбати худ, вазъи қунунӣ ҳам ба ноором шудани вазъ дар минтакаҳои алоҳидай Афғонистон ва ҳам ба паст шудани нуфузи ҳокимияти марказӣ мусоидат кард.

Барои ба даст овардани даромади устувор аз маводи мухаддир, толибон ҳамчун ҳимоятгари дехконони парваришгари қӯқнори афюн баромад карданд. Ҷамъоварии анъанавии даромади маводи мухаддир дар солҳои 2000-ум ба таври зерин ба назар мерасид (тавре ки қаблан қайд карда шуд, накшай ҷамъоварии андоз аз дехконон аз солҳои 1990-ум бетагиҳӣ бокӣ мондааст):

- 1) Фармондехони Толибон аз дехконони парваришгари қӯқнор андози «ушр» ҷамъоварӣ мекарданд, ки ба 10% арзиши зироат баробар буд;

- 2) Барои зиёд кардани даромади худ, ҷангӣёни толибон аксар вакт дар майдонҳои кишти қӯқнор дар вакти ғунучини хосил кор мекарданд (аз тамоми раванди истехсоли маводи мухаддир, ҷамъоварии афюни ҳом сердаромад ва инчунин меҳнатталаб аст);

- 3) Точирони хурде, ки афюни хомро аз дехконон меҳариданд, низ ба толибон андоз месупориданд. Ба гайр аз ин, ронандагоне, ки ба интиколи маводи мухаддир машгул буданд, ба толибон барои хар кило афюни хом ё маводи мухаддири тайёре, ки аз Афғонистон кочок мегардид, тарифи транзитӣ пардохт мекарданд;
- 4) Толибон инчунин барои хифзи озмоишгоҳҳои маводи мухаддир, ки героинро аз афюни хом истехсол мекарданд, маблаг мегирифтанд;
- 5) Сарчашмаи мухимтарини даромад барои толибон аз маводи мухаддир пардохтҳои мунтазами ташкилотҳои калони муомилоти гайриконунии маводи мухаддир буд. Ин пардохтҳо мустакиман ба «Шуро-и-Кветта» ворид мешуданд, ки дар он роҳбарони толибон, ки дар шаҳр ё дар наздикии шаҳри Кветтаи Покистон, маркази маъмурии вилояти Балуҷистон, зиндагӣ мекарданд, шомил буданд.

Аз гуфтаҳои боло маълум аст, ки тичорати маводи мухаддир барои толибон сарчашмаи мухими маблаггузории онҳо буд. Дар айни замон, ҳусусияти мухими он кобилияти ба даст овардани даромад дар муддати хеле қӯтоҳ буд, ки ба толибон дар аввали солҳои 2000-ум имкон дод, даъвоҳои худро дар бораи таъсир дар Афғонистон баён кунанд.

Кобили зикр аст, ки кишварҳои ҳамсаи Афғонистон низ дар зиёд шудани даромади толибон аз тичорати маводи мухаддир накши назаррас доштанд. Пеш аз ҳама, ҳатсайрҳои асосии интиколи маводи мухаддири Афғонистон тавассути қаламрави онҳо мегузаштанд. Ҳамзамон, тавассути ҳамин кишварҳо интиколи гайриконунии маблаг тавассути системаи ҳавола (системаи гайрирасмии интиколи маблагҳо ва арзишҳо дар асоси мубодилаи талабот ва уҳдадориҳо байни брокерҳо) анҷом дода мешуд.

Мувоғики маълумоти Институти EastWest, Покистон, Эрон, Арабистони Саудӣ ва Амороти Муттаҳидаи Араб (AMA) ба марказҳои асосии муомилот барои «ҷараёнҳои молиявии марбут ба истехсол ва гардиши гайриконунии афюнҳои Афғонистон» табдил ёфтанд. Дар ҳамин кишварҳо раванди расмигардонии пул низ ба амал меомад. Баъдан, аз ин ҷо пул ба кочокчиёни маводи мухаддир ба Афғонистон дубора баргардонида мешуд.

Наздик ба соли 2014, диверсификатсияи сарчашмаҳои маблаггузории толибон ба таври

возех пайгирий карда шуд. Маълум буд, ки дар таъмини молиявии фаъолияти худ онҳо қӯшиш мекарданд, ки на ба як манбаи даромад такя кунанд, балки тавонанд захираҳои молиявиро аз сарчашмаҳои гуногун ба даст оранд. Онҳо шароит фароҳам оварданд, ки дар он аз як намуди даромад маҳрум шуда, ба намуди дигар такя кардан мумкин буд. Вазъияте, ки толибон метавонистанд комилан бидуни маблаг бошанд, ба ин васила ба ҳадди акали эҳтимолият кохиш ёфт.

Дар солҳои 2000-ум Толибон аз рӯи ҳусусияти амалхояшон бештар ба мафия шабоҳат доштанд (масалан, тамаъҷӯй аз тичорат ба яке аз сарчашмаҳои даромади ҳаракат табдил ёфт). Дар ин давра толибон мисли солҳои 1990-ум ба таври возех ташкил нашуда буданд. Метавон гуфт, ки онҳо дар мукоиса ба ташкилоти ягонаи мутамарказ, бештар ба ҷамъомади гурӯҳҳои алоҳидай «горатгар» шабоҳат доштанд ва ҳар яке аз ин гурӯҳҳо бо дарачаҳои гуногуни мустакилият дар Афғонистон фаъолият мекарданд ва дар Покистон ақибоҳо доштанд.

Тибки маълумоти як катор мухаккикони гарбӣ, ба гайр аз ҷамъоварии андоз аз афюн аз дехконон ва тичорати маводи мухаддир, толибон инҷунин аз соҳибони тичорати ҳурди маҳаллӣ 10% «андоз» (ушр) ҷамъоварӣ мекардаанд.

Як катор фаъолиятҳои гайриконунӣ ҳамчун сарчашмаи маблаггузорӣ барои толибон амал мекарданд. Тибки иттилои манбаъҳо (масалан, FATF, Гурӯҳи таҳияи ҷорҳои молиявӣ барои мубориза бо расмигардонии (шустушӯи) пул), ҳар як намуди даромад дар бучети толибон барои таъмини вазифаҳои мушаҳҳас хидмат мекард. Ҳамин тавр, даромадҳое, ки аз андозбандии иқтисоди маҳаллӣ ба даст меомаданд, барои гузаронидани амалиётҳои маҳаллӣ ҳизмат мекарданд ва танҳо дар баъзе ҳолатҳо ба роҳбарияти олии ҳаракат равона мегардиданд. Қисми даромади аз тичорати маводи мухаддир ба даст омада, инҷунин ҳиссаи маблаги аз ғоифа ҷудошуда аз ширкатҳои соҳтмонӣ ва наклиётӣ, операторони алоказ мобилий, ширкатҳои истихроҷи маъдан ва лоиҳаҳои кумак ва рушд ба комиссияи молиявии Толибон ворид мешуданд (Ҳаракати Толибон аллакай соҳтори возехе дошт, ки дар солҳои 2010-ум «вазоратҳо» - и гуногунро дар бар мегирифт). Комиссияи молия зери назорати роҳбарияти олии ҳаракат қарор дошт. Намудҳои гуногуни ҳайрияҳо, асосан аз қишварҳои арабӣ, бевосита ба роҳбарияти олии толибон дода шуданд. Тибки маълумоти СММ, миёнаи солҳои 2011 ва 2012 бучети толибон 400 миллион доллари ИМА-ро ташкил медод, ки сеяки он аз ҳисоби тичорати маводи мухаддир ба даст омадааст. Албатта, ҳиссаи назаррасро дар бучети толибон манбаъҳои дохилии маблаггузорӣ ташкил медод. Ба гайр аз тичорати маводи мухаддир, ба онҳо андозҳои гуногуни гайриконунии дехконон ва тичорат, бочҳои наклиётӣ, рэқет ва ҳама намудҳои тамаъҷӯй дохил мешуданд.

Дар давраи пас аз соли 2015, коркарди афюни хом ба маҳсулоти тайёр тахти назорати пурраи толибон гузашт. Акнун даромади толибон аз маводи мухаддир аз андозхое, ки онҳо барои афюн аз дехконон чамъоварӣ мекарданد, аз лабораторияҳое, ки героин истехсол мекарданд ва аз андозхое, ки тоҷирон барои интиқоли маводи мухаддир аз қишвар пардоҳт менамуданд, иборат буд. Ҳамин тарик, пас аз соли 2015 толибон тавонистанд тамоми соҳаҳои тиҷорати маводи мухаддирро дар Афғонистон зери назорат карор диханд.

Толибон инҷунин диверсификатсияи манбаъҳои даромади ҳудро идома доданд. Ҳамин тавр, аз ронандагон барои истифодаи шоҳроҳҳо дар минтақаҳои тахти назорати толибон бочи наклиётӣ ситонида мешуд. Онҳо инҷунин аз аҳолӣ ситонидани «ушр» ва «закот»-ро идома доданд. Ҷунин андозситонӣ то 160 миллион доллари ИМА дар як сол даромад овард.

Зикр кардан муҳим аст, ки арзёбии Раёсати СММ оид ба маводи мухаддир ва ҷинояткорӣ дар бораи даромади толибон асосан даромад аз афюни хом ва андозҳоро дар бар мегирифт. Ҳисоботи дигар ташкилотҳои байналмилалӣ (масалан, RAND corporation) аллакай даромадро дар маҷмӯъ аз тамоми саноати маводи мухаддир баррасӣ карданд. Интиқоли афюни хоми коркардшуда ба ҳероин ба бозорҳои ниҳоӣ ва инҷунин раванди баъд аз шустушӯи пул даромади бештар меоварданд.

Истехсол ва кочоки маводи мухаддир тамоми солҳои каблӣ барои толибон манбаи хеле сердаромад бокӣ монд. Бо фароҳгардонии қаламрави тахти назорати толибон дар солҳои охир, сатҳи даромади онҳо аз савдои маводи мухаддир ва инҷунин чамъоварии бочҳои наклиётӣ низ афзоиш ёфт. Гайр аз ин, онҳо қариб дар ҳама соҳаҳои минтақаҳои тахти назорати ҳуд фаъолона андоз меситонданд.

Миёнаи солҳои 2015 ва 2021 толибон манбаъҳои маблаггузории ҳудро тавсса доданд. Бо васеъшавии қаламрави тахти назорати ҳаракат, минтақаи тамаъҷӯй аз тиҷорати конунӣ низ васеъ гардид. Бисёре аз ширкатҳои истиҳроҷи маъдан, ҳам корхонаҳои ҳурд ва ҳам ширкатҳои бузург, маҷбур шуданд, ки ба толибон маблаг пардоҳт кунанд, то тавонанд тиҷорати ҳудро идома диханд.

Гайр аз ин, толибон аз донорҳои ҳусусӣ дар саросари ҷаҳон гирифтани ҳайрияҳои ғинҳонии молиявиро идома доданд. Қисми зиёди ин ҳайрияҳо аз созмонҳои ҳайрия ва фондҳои ҳусусии воеъ дар қишварҳои Ҳаличи Форс – аз минтақае буданд, ки толибон

дар солҳои 90-ум робитаҳои зич доштанд.

Ин хайрияҳо метавонистанд дар як сол аз 150 то 200 миллион долларро ташкил диханд. Тибли иттилои хукумати ИМА, ин созмонҳои хайрия ба рӯйхати гурӯҳҳои маблаггузории терроризм шомиланд. Дар байни онҳо бунёдҳои Арабистони Саудӣ ва АМА чойи маҳсусро ишғол меқунанд. Онҳо ҳачми бештари хайрияҳоро ба толибон ташкил медиҳанд.

Дар байни бунёдҳои Арабистони Саудӣ инҳоро бояд кайд кард: Al-Haramain foundation («Ал-Харамайн», созмони мамнӯъ дар Россия). Al-Haramain Islamic foundation дар Индонезия ва Сомалӣ низ намояндагиҳои худро дорад. Ин бунёд ва созмонҳои вобаста ба он қаблан дар Босния фаъолият мекарданд. Соли 2015 онҳо аллакай дар Покистон ва Афғонистон фаъол шуданд. Тибли иттилои СММ, аввалҳои соли 2022 фаъолияти ин бунёд дар Нигерия ва қӯли Чад мушоҳида гардид. Ташкилоти болозикр дар солҳои охир ба сифати маблаггузори ҳаракати Толибон низ зикр мешавад. Хайрияҳо ба толибон аз Покистон низ ворид мешуданд.

Таъсиси назорат аз болои кисми зиёди қаламрав барои толибон имкониятҳои нави даромад фароҳам овард. Яке аз онҳо - даромад аз қӯрукшикани (шикори гайриконуни) дугдог (мурғи қалони даштии гардандароз, паррандаи қалон ва нодире, ки ба Китоби сурҳ доҳил карда шуда, дар шикори варзишӣ қадр карда мешавад) барои шайҳҳои саудӣ ва аморат буд. Солҳои охир толибон тавонистанд манбаъҳои маблаггузории худро ба таври муассир диверсификатсия кунанд ва фаъолияти мусаллаҳонаи худро бо маблаггузории устувор таъмин намоянд. Дар натиҷа, онҳо аз як ё ду сарчашмаи маблаггузорӣ вобаста набуданд.

Дар бораи ҳачми даромадҳои толибон то давраи дубора ба кудрат расидан, маълумоти зиёде дар сарчашмаҳои озод мавҷуданд. Ба ҳисоби миёна, бо назардошти ҳамаи манбаъҳои маблаггузорӣ, даромади онҳо дар солҳои охир аз 300 миллион то ба 1,6 миллиард доллар дар як сол мерасад. Манбаъҳо инҷунин кайд меқунанд, ки дар соли 2020 толибон тавонистанд аз тиҷорати маводи мухаддир такрибан 460 миллион доллар ба даст оранд, ки на танҳо андозҳои ҷамъоваришуда, балки равандҳои минбаъдаи истехсол, фурӯши гайриконуни маводи мухаддир ва расмикунӣ (шустушӯӣ) пулҳои бо ин роҳ ба даст овардашударо дар бар мегирифт.

Тавре қаблан зикр гардид, ба афзоиши даромад васеъшавии қаламрави таҳти назорати толибон, баҳусус таъсиси назорат аз болои минтақаҳо, ки дар Афғонистон истехсоли

зиёди маводи мухаддир мутамарказ шудааст (масалан: вилояти Хилманд, ки такягохи толибон хисобида мешавад) мусоидат намуд.

Тибки маълумоти як катор марказҳои таҳлилии байналмилалӣ, солҳои 2019-2020 бучети толибон тақрибан 1,6 миллиард долларро ташкил дод, ки он фарогири даромад на танҳо аз истехсоли маводи мухаддир, балки аз сарчашмаҳои каблан зикршуда низ мебошад.

***

Ҳаракати Толибон ҳамеша бо он фарқ мекард, ки амнияти молиявии худро чихати мубориза барои кудрат хуб ташаккул додааст. Ҳамзамон, рушди иқтисодиёти давлат ва сиёсати иқтисодӣ ҳам дар солҳои 1990 ва ҳам пас аз 15 августи соли 2021 нуктаи заъфи онҳо ба хисоб мерафт.

Тавре аз гуфтаҳои боло бармеояд, тамоми сарчашмаҳои маблаггузории Толибонро дар давоми бист сол метавон ба дохилӣ ва хориҷӣ таксим кард. Сарчашмаҳои дохилии даромад, пеш аз ҳама, даромадҳои гуногуни андоз (аз ҷумла онҳое, ки гайриконунӣ ҷамъоварӣ карда мешаванд), даромад аз тиҷорати маводи мухаддир, ҳама намудҳои тамаъҷӯро дар бар мегиранд. Ба манбаъҳои берунаи маблаггузорӣ воридоти гуногуни пулӣ, аз ҷумла ҳайрияҳо аз бунёдҳои хориҷӣ дохил мешаванд.

Агар мо манбаъҳои маблаггузориро аз рӯи аҳамият арзёбӣ кунем, пас бешубҳа, яке аз захираҳои мухим барои толибон тиҷорати маводи мухаддир мебошад. Махз ҳангоми бори аввал дар сари кудрат будани ҳаракат дар солҳои 1990-ум дар Афғонистон тиҷорати маводи мухаддир ба таври катъӣ ба саноати пурраи гайриконунӣ ба роҳ монда шуд.

Чоп шудааст: 13.01.2023 21:50

Муаллиф: Олга МИТРОФАНЕНКОВА